La clamada dil guardiaselvaschina

En discuors cun Werner Degonda, guardiaselvaschina, Cumpadials

Florentina Camartin

Signur Degonda, Vus essas dapi 1986 en uffeci sco guardiaselvaschina, saveis pia mirar anavos sin 25 onns en quell'activitad. Sch'ins discuora cun Vus, survegn ins l'impressiun che Vus seigies fetg ventireivels d'haver quella clamada. Co eis ei vegniu adaquella?

Gie, jeu astgel bein dir ch'il fatg ch'jeu hai astgau daventar successur da miu bab ch'ei staus biars onns en quei uffeci ei stau per mei la realisaziun dad in siemi. Gia da pign ensi sun jeu staus fetg attaschaus alla natira, observavel fetg bugen ils utschals e tut quei che sefageva zanua en nies contuorn. Inagada carschius hai jeu beinprest, numnadamein igl onn 1974, fatg igl examen da catscha e sun vegnius catschadur. Jeu sun adina staus fetg ligiaus cun las selvaschinas sco era cun la Val Sumvitg e cun nos cuolms.

Haveis Vus fatg ina scolaziun specifica per saver surprender quella plazza?

Ei dat buca ina scolaziun specifica per saver surprender quella plazza. Zatgi che s'interessescha per in tal post sto denton haver bunas enconuschientschas dallas selvaschinas e lur basegns.

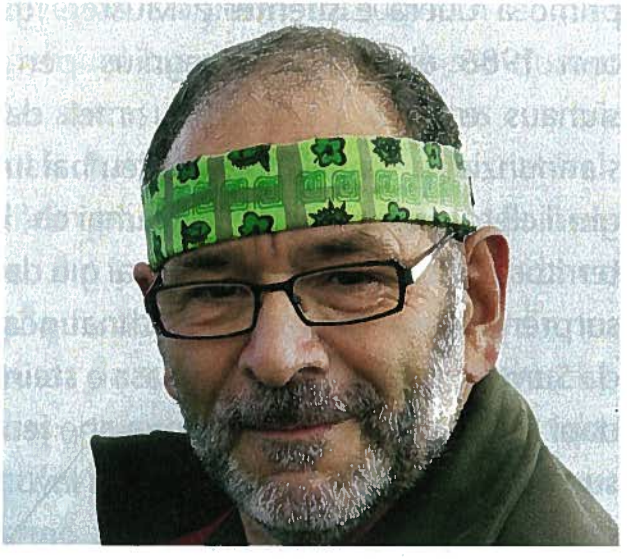

Jeu hai oriundamein empriu da preparader d'animals, quei vul dir da stuppar ora animals e da montar trofeas. Quei emprendissadi hai jeu fatg en ina fatschenta privata a Cuera e terminau el a Fläsch. Silsuenter sun jeu serendius a Turitg ed hai luvrau leu duront quater onns e miez el spital d'animals sco preparader medicinal. Nus vevan da preparar oravontut scalets d'animals ed era da far bia preparats per students che studegian da veterinari. Silsuenter hai jeu entschiet a schar encrescher pils cuolms e la finala hai jeu tertgau: «Na, gliez, giu Turitg sai jeu buca star mi'entira veta!» Pia sun jeu turnaus ensi, era in tec cun l'idea da s'annunziar in di

per la plazza che jeu hai oz, e quei sco successur da miu bab. Returnaus en tiara romontscha hai jeu absolviu ils onns 1976–1978 la scola dalla polizia cantunala a Cuera. Ils onns 1978 tochen 1986 sundel jeu staus staziunaus sco polizist primo a Cuera e suenter a Mustér. Igl onn 1986 ei miu bab vegnius pensiunaus e quei ha motivau mei da s'annunziar per quella plazza. Jeu hai lu giu il cletg da survegnir ella. Damai ch'il territori da survigilonza ch'jeu hai giu da surprender era quel dalla vischnaunca da Sumvitg, vein nus midau casa e stein dapi lu cheu a Cumpadials, nua che jeu sun naschius e carschius si. Cun la lavur san ins emprender el decuors dils onns l'enconuschientscha professiunala necessaria. Plinavon hai jeu absolviu igl onn 1989 il cuors fundamental intercantunal per guardiaselvaschinas a Lyss. Igl onn 2007 eis ei reussiu d'obtener il certificat professiunal federal sco guardiaselvaschina ch'ei vegnius surdaus quei onn en Svizra per l'emprema gada.

Sco guardiaselvaschina veis Vus pia la clamada che schai a Vus veramein a cor. Co sedistingua la clamada dil guardiaselvaschina dalla clamada dil guardiacatscha ni meglier detg survigilader da catscha?
Dapi uonn dat ei negina differenza quei che partegn il num. Naven digl 1. da schaner 2011 senumna la clamada dils emploiai digl uffeci da catscha e pesca numnadamein u guardiaselvaschina ni guardiapesca. E tuttina dat ei differenzas en la relaziun d'engaschament. Ei dat plazzas sco guardiaselvaschina che pretendan in pensum da lavur cumplein, pia da 100 %, ferton ch'ei dat era talas cun in engaschi parzial naven da 50 % ensiviars. Il cantun Grischun ei partius si en 12 districts da catscha pils quals mintgamai in cau ei responsabels. Il district da catscha 1, Rein Anteriur ch'ei identics cun il territori dalla Cadi, ei adossaus a mi. Il menader dil district sto haver la survesta sur digl entir intschess confidaus ad el. Per saver ademplir optimal quellas lavurs ei la Cadi partida en 5 territoris da survigilonza. En Tujetsch ei Gabriel Monn, enta Medel Daniel Bundi, si Mustér Thomas Durschei e per Trun, Schlans e Breil ei Gion Bundi responsabels. Il guardiaselvaschina Daniel Bundi ei era miu substitut. Mintga guardiaselvaschina survigilescha siu territori, ha la survesta da quel quei che appertegn fauna e flora ed ha aunc bia differents pensums. Ils guardiaselvaschinas ein suttamess al cau dil district ed han da rapportar ad el mintga meins sur dalla lavur prestada sco era dall'aura, dallas relaziuns da neiv, dalla maglia e dil stan dallas selvaschinas, sur dil diember d'animals curdai, sur dalla biologia e nua che las selvaschinas sesanflan, sur dallas lavurs da tgira, donns da selvaschinas e polizia da

catscha. Sin fundament da quellas indicaziuns e dallas atgnas observaziuns fa il cau dil district in rapport meinsil per il territori dalla Cadi e tarmetta quel a Cuera per mauns dil responsabel digl uffeci da catscha, dr. Georg Brosi. Sper l'incumbensa da menar il district hai jeu aunc da survigilar miu territori da survigilonza, il qual ei identics cun la vischnaunca da Sumvitg cun ina surfatscha da 10 183 ha. En quella surfatscha ei era in ton digl asil da catscha federal Pez Vial – Greina integraus. Ils pensums ch'jeu hai d'exequir san ins circumscriver grob cun funcziuns da tgira, planisaziun da catscha e polizia da catscha.

Sco il num guardiaselvaschina di essas Vus quel che stat en per il beinstar dalla selvaschina, per siu spazi da viver e siu ruaus. Co fageis Vus attenta la publicitad sils basegns dils animals selvadis ed ils utschals en nossa vallada?

Quei sefa inagada cun ils contacts ch'jeu hai e tgirel, seigi quei cun autoritads, cun catschadurs, cun selviculturs regiunals e communals, cun ils differents uffecis cantunals e communals, cun purs, cun ils responsabels dil turissem ni cun hosps da vacanzas e meinsvart era cun entiras classas da scola. Plinavon vegn informau tenor basegns la pressa, radio e televisiun. Secapescha che nus fagein adina part allas radunonzas da catschadurs localas e regiunalas e dein las informaziuns necessarias partenent las selvaschinas e la catscha.

Co vesa in di da lavur dad in guardiaselvaschina ora?

Quel ei fetg varionts e dependa dallas diversas stagiuns. Igl unviern ei nies pensum buca schi intensivs sco duront las autras stagiuns. En unviarns cun bia neiv han ils animals selvadis naturalmein pli grev da vegnir atras. Beinenqualin sto suttacumber alla nevada ed alla ferdaglia. Nus fagein stem sin las turas da survetsch da «nossas selvaschinas», e sche nus cattein adagur talas ch'ein idas alla malura, intercurin nus quellas per definar il daco ch'ellas ein ventschidas. Plinavon eruin nus la vegliadetgna e prendein entginas mesiras arisguard la constituziun, las qualas dattan sclariment sur dalla carschientscha digl animal. Dat ei en loghens memia bia selvaschinas, ei la carschientscha pintga e las peisas bassas. Tuts animals selvadis inclusiv utschleglia vegnan registrai cun nudar era il liug nua che nus vein anflau els. Meinsvart annunzia era in ni l'auter viandont ch'el hagi cattau adagur in cadaver, p. ex. in vadi tscharva. Per talas indicaziuns essan nus fetg engrazieivels.

Oravontut fagein nus igl unviern las controllas dallas zonas da ruaus pils animals. En quellas zonas da ruaus astga il carstgaun buca passar. Ellas ein surscha-

das als animals selvadis e cun quellas vul ins promover il ruaus dallas selvaschinas e sut circumstanzas era il schurmetg digl uaul. Talas zonas da schurmetg havein nus ella Cadi buca meins che 20. Ellas ein signalisadas e registradas ella planisaziun locala da vischnaunca e marcadas ellas cartas da turas da skis ni gianellas ed els prospects dallas uniuns da turissem. Quella signalisaziun cun strehs verds ed alvs indichescha ch'ins hagi da desister da scadin disturbi dils animals, pia ch'ins astga buca passar en quels territoris.

In da nos pensums ei era dad adina puspei far attents e declarar l'impurtonza da quellas zonas. Quei fagein nus meinsvart era cun tener referats en scolas ni en cerchels interessai per la natira. P. ex. organisescha la Pro Juventute en siu program per scolars che senumna «Pass da vacanzas» la pusseivladad d'accumpignar il guardiaselvaschina sin ina tura ni l'autra per saver observar ils animals selvadis. Per beinenqual affon ei quei lu ina gronda sfida da levar gia allas tschun per saver ir cul guardiaselvaschina. Mo il sforz sepaga damai che l'observaziun dils animals ella biala natira ei in ver deletg.

Ina caussa fascinonta ei mintgamai era da far las dumbraziuns dils animals selvadis. El decuors digl onn, denton principalmein la primavera dumbrein nus las selvaschinas d'ungla, pia tscharvas, camutschs cavreuls e capricorns. Nus nudein il diember, cun excepziun dallas tscharvas distinguin nus la schlatteina e la vegliadetgna denter madirs, giuvens ed anseuls. Plinavon dumbrein nus las lieurs, ils cots da draussa ed ils urlauns. Sin fundament da quellas dumbraziuns savein nus constatar co igl unviern ei staus per las selvaschinas, pia sch'igl ei stau in bien unviern per ellas ni in unviern ruh e dir che ha pretendiu bia unfrendas. Las cefras da quellas dumbraziuns ein indispensablas per la planisaziun da catscha. Igl intent dalla planisaziun ei numnadamein d'obtener colonias saunas da selvaschinas ch'ein adattadas allas relaziuns localas e ch'ein structuradas en moda naturala e san plinavon vegnir tratgas a nez cunvegnentamein cun la catscha.

Co succeda p. ex. la dumbraziun da tscharvas?

Las tscharvas dumbrein nus duront la notg. La medema notg ein 12 equipas, mintgina cun 6 participonts, sin viadi per dumbrar en l'entira Surselva. Quei fagein nus mintgamai sin in jeep cun punt aviarta. Sin quella ein quater persunas sepostadas: in guardiaselvaschina, representants dils catschadurs e dil forestalesser e sche pusseivel in pur. Cun quellas persunas ein ils interess communabels da tuts pertuccai risguardai. Praus e pastiras vegnan sclari cun reflec-

Aschia vesan ins las tscharvas la notg en la glisch dils reflecturs.

Foto: Walter Tomaschett

turs da maun. Lu vegnan las tscharvas dumbradas e quei mintg'onn tenor la medema ruta. Il guardiaselvaschina sin la punt ei il cau, tuts miran ed observan, dumbran e la finala communichescha il cau al protocolist il diember dallas tscharvas observadas. Il scarvon che ha priu plaz en la cabina sper il manischunz noda il resultat sil protocol. Secapescha ch'ins dumbra e protocolescha era ils auters animals ch'ins vesa quella notg da dumbraziun da tscharvas.

Circa contas tscharvas vegnan mintgamai dumbradas en nies territori?

La dumbraziun da tscharvas ei vegnida realisada uonn la notg dils 31 da mars sin igl 1. d'avrel 2011. Sin il territori dalla Cadi ein vegni protocolai ils suandonts diembers dils differents animals: 840 (794) tscharvas, – en parentesa mintgamai il diember dallas selvaschinas ch'ein vegnidas dumbradas igl onn avon – 101 (99) cavreuls, 5 (0) camutschs, 6 (19) tais, 23 (47) uolps, 3 (1) fiergnas, 53 (35) lieurs brinas, 3 (1) lieurs alvas ed udiu il clom 1 (0) cauracorn (Waldkauz).

Aschia rimnein nus las informaziuns dil svilup dils animals selvadis, e sin fundament da quellas cefras vegn lu decidiu cons animals da tgei sort che astgan ni dueien vegnir sittai duront il temps da catscha.

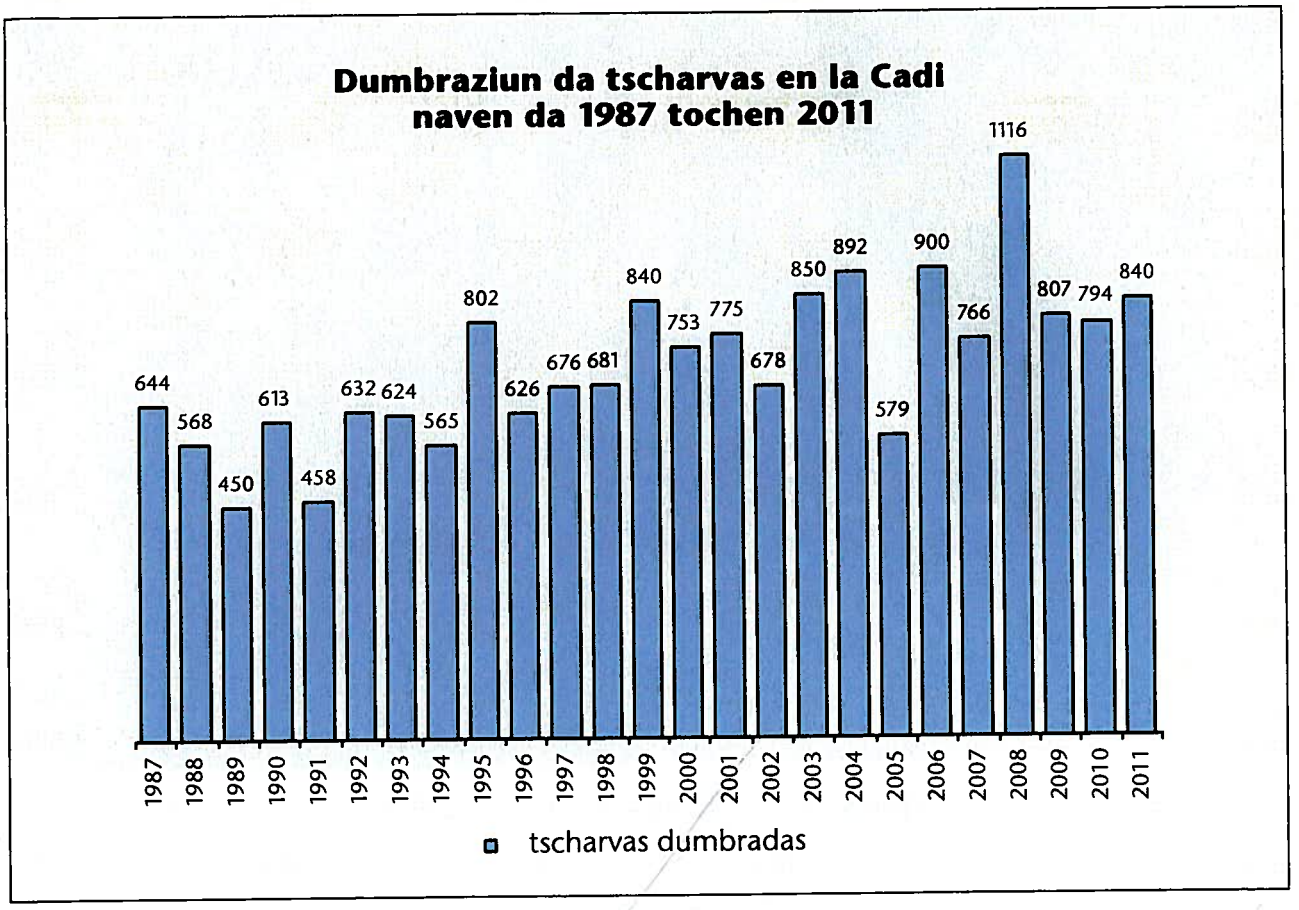
Dumbraziun da tscharvas en la Cadi
naven da 1987 tochen 2011
644
568
450
613
458
632
624
565
802
626
676
681
840
753
775
678
850
892
579
900
766
1116
807
794
840
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
tscharvas dumbradas

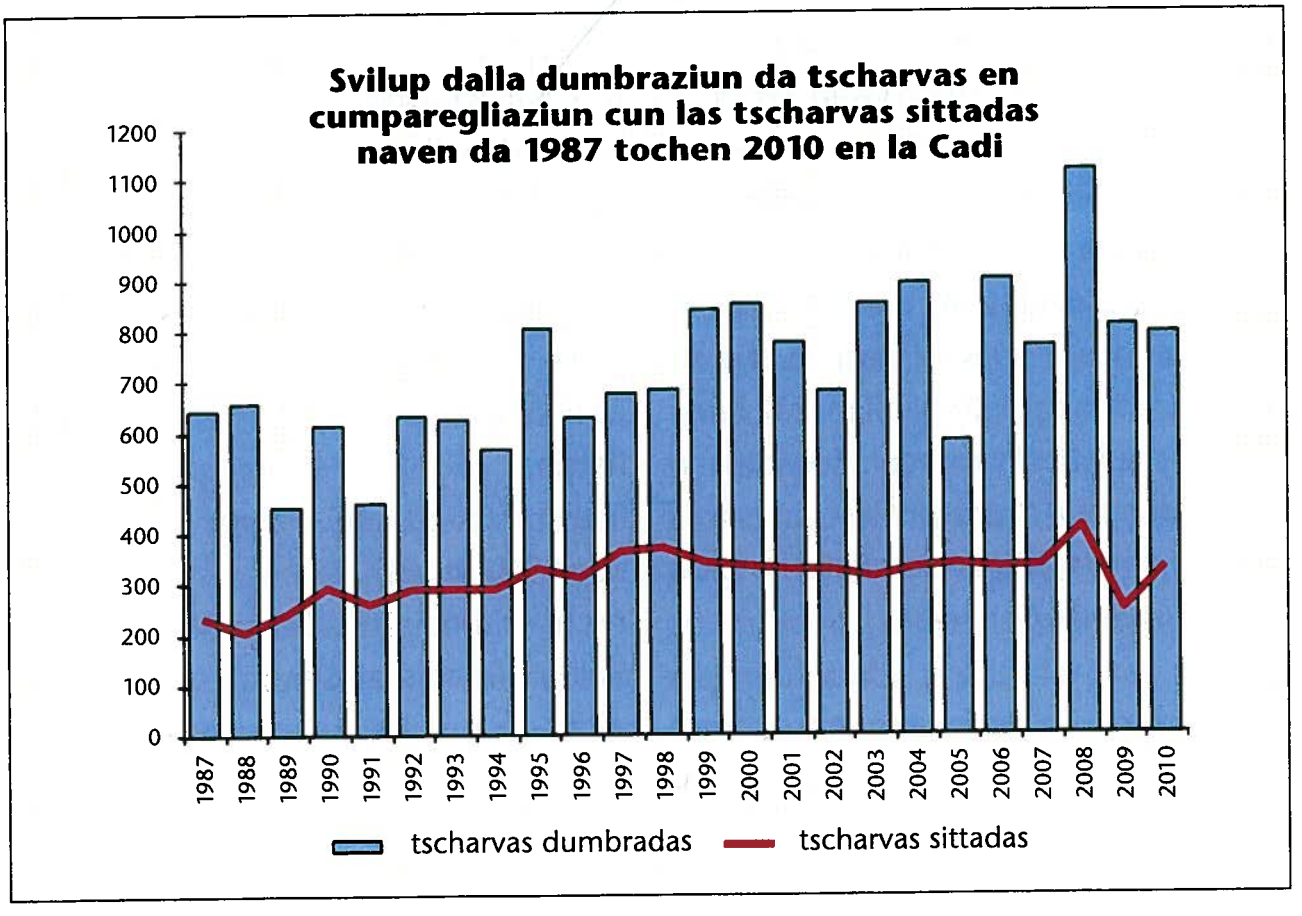
Svilup dalla dumbraziun da tscharvas en
cumparegliaziun cun las tscharvas sittadas
naven da 1987 tochen 2010 en la Cadi
1200
1100
1000
900
800
700
600
500
400
300
200
100
0
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
tscharvas dumbradas
tscharvas sittadas

Cavreuls cul peil d'unviern.

Foto: Werner Degonda

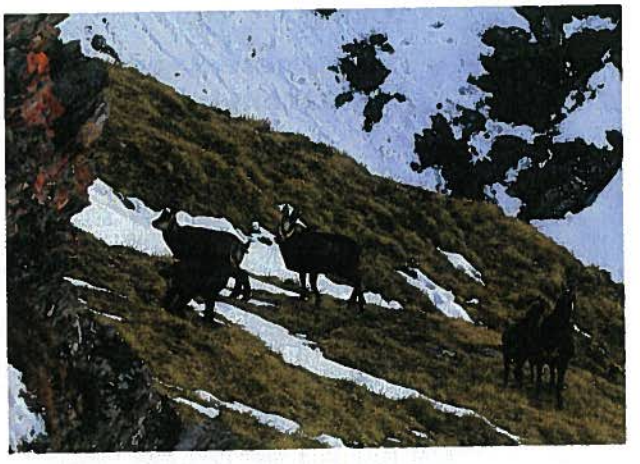

Camutschs viaden egl atun.

Foto: Werner Degonda

Ils cavreuls dumbrein nus la primavera en sis loghens definai. Per part succedan quellas acziuns entras in sulet guardiaselvaschina ni communablamein, quei tenor la veseivladad dil territori. Quellas dumbraziuns vegnan fatgas mintgamai encunter sera tochen ch'ei vegn stgir. Nus distinguin denter bucs, cauras ed anseuls masculins e feminins da cavriel.

Dumbraziun da cavreuls en sis territoris mintgamai la primavera naven da 1995 tochen 2011

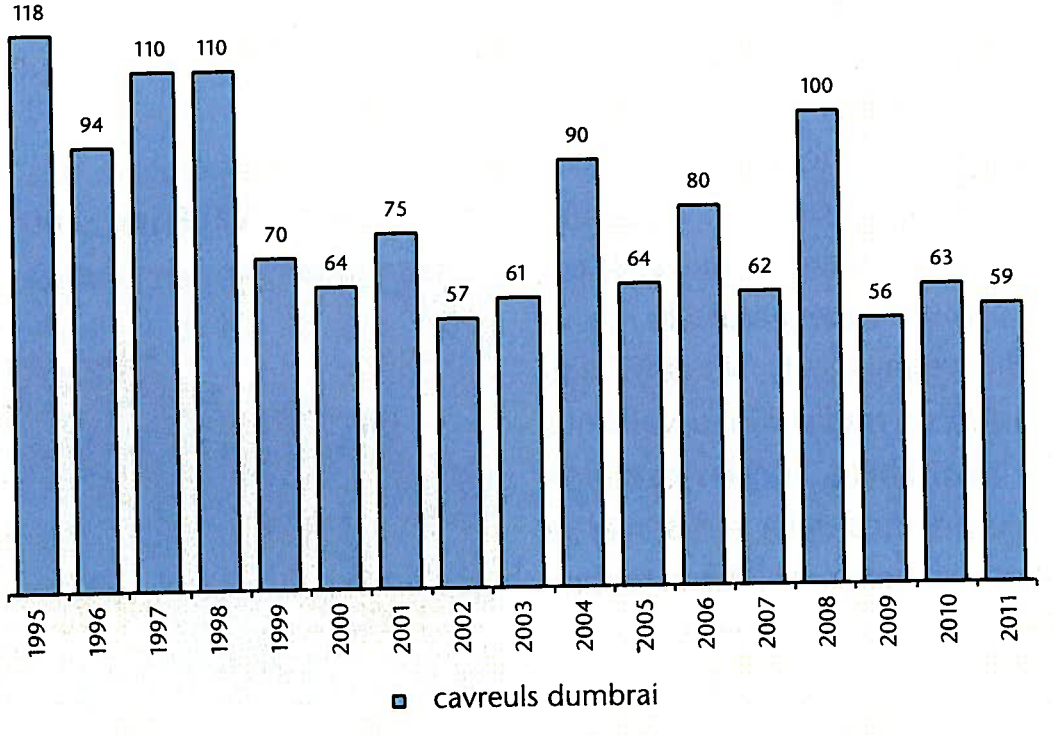

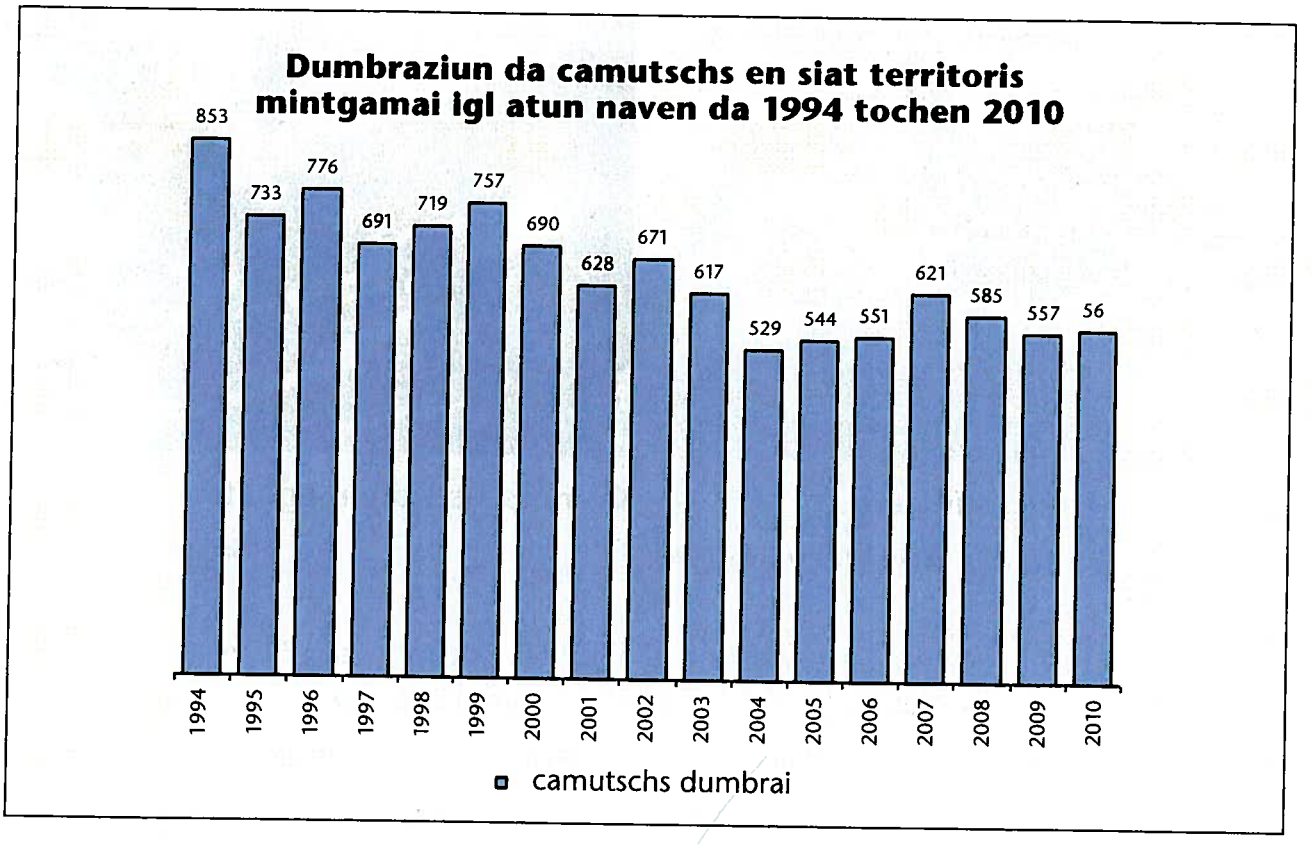

Era il diember dils camutschs vegn eruius, e quei mintga quartal en siat loghens definai. Per part dat ei territoris ch'in guardiaselvaschina sa realisar quella lavur. Denton dat ei era da quels che nus essan duront igl entir di en tschun en acziun. Quellas dumbraziuns vegnan fatgas duront il di e nus distinguin denter bucs, cauras, giuvens, pia stargels ed anseuls da camutsch.

Secapescha vegnan tuts resultats dallas dumbraziuns nudai. Cheu vein nus p. ex. ina tala tabella cun las dumbraziuns dils capricorns dalla vart seniastra dil Rein Anteriur naven dall'Alpsu tochen la Val Frisal che nus observein e dumbrein. Quels dumbrein nus principalmein il matg. Lu ein els setratgs empau pli a bass ed ein vesibels meglier, damai che lur peil d'unviern ei sblihius dil sulegl duront igl unviern. Ei vegn marcau il territori dalla dumbraziun, la sort ed il diember dils animals dumbrai sco era il datum.

Capricorns en Val Frisal, 2008.

Foto: Daniel Bundi

Dumbraziuns da capricorns 2010

Colonia Nr. 8/Alpsu–Tödi–Calanda/territori Alpsu–Frisal

Territori da dumbraziun	bucs 3–5	6–10	11+	?	Total	cauras	giuvens 1–2	total	Remarcas datum dalla dumbraziun
Val Val	1	7			8	8	5	21	22.5.2010
Val Giuv	3	4	1		8	9		17	22.5.2010
Val Strem	14	12	1		27	33	24	84	20.5.2010
Val Gronda da Cavrein	3	5			8	12	4	24	19.5.2010
Cuolm Tgietschen	5	6			11	11	3	25	11.5.2010
Pez Avat					0			0	19.5.2010
Pez Ner	1	1			2	4	3	9	25.5.2010
Val Punteglias	2	3	1		6	16	7	29	25.5.2010
Val Frisal	13	12	4		29	40	21	90	21.5.2010
Total	**42**	**50**	**7**	**0**	**99**	**133**	**67**	**299**	***rs 1:1,34**
%-part procentuala	14,05%	16,72%	2,34%	0%	33,11%	44,48%	22,41%	100%	
Total 2009	**42**	**52**	**9**	**0**	**103**	**101**	**80**	**284**	**rs 1:0,98**
%-part procentuala	52%	18,31%	3,17%	0%	36,27%	35,56%	28,17%	100%	

* rs = relaziun denter las schlatteinas; bucs : cauras

Pli baul era la finamira dalla lescha federala da catscha e dil schurmetg dall'utschleglia che datava dils anno 1925 igl augment dil diember da selvaschinas ed il schurmetg dils animals giuvens. Dapi igl onn 1986 exista la lescha federala da catscha e dil schurmetg da maifers selvadis ed utschals cun la maxima ch'ils cantuns hagien da reglar e planisar la catscha. Quei ha effectuau che la lavur dil guardiaselvaschina ei vegnida bia pli interessanta.

Viaden el matg e zercladur marchein nus era ils anseuls dils cavreuls. Quei daventa cun ina pintga marca. Aschia savein nus persequitar quals che scompan, nua ch'els ein e nua ch'els van, sco era con vegls els vegnan. Cun marcar il pign e falomber ansiel, sortescha quel ord la massa anonima sco member dalla medema specia tier in individi signaus clar e bein. Tut quellas marcas vegnan registradas per l'entira Svizra a Berna e beinsavens dat ei la sur-

presa ch'in cavriel, ch'ei vegnius marcaus p.ex. en Tujetsch, vegn sittaus vi Glaruna ni naven dalla Val Medel el Tessin.

Era ils cots e las gaglinas da draussa dumbrein nus mintg'onn. Quei utschi ei aunc dètg derasaus cheu tier nus.

Medemamein eruin nus mintgamai il zercladur il diember dils urlauns (Schneehühner). Per far quei ston ins ir siado els aults tochen sur 2000 m s.m. e star sin divers posts gia la damaun dallas treis. Cura ch'ei entscheiva lu a far dis aud'ins lur clamar: aaahrh (in cert sgarar plitost). Quels cloman magari mo ina ni duas ga. Lu ha ei num ir a mirar nua ch'els ein, sch'igl ei mo in tgiet ni sch'igl ei in pèr, pia tgiet e gaglina, ensemen enzanua davos in crap ni en ina ruosna. Cun excepziun d'ina part dallas plemas neras dalla cua ein els duront igl unviern resch alvs e pér viaden el decuors dalla primavera vegnan els gagls: grisch-alv-brin-ner ed han la grondezia d'ina pluscheina.

Quels utschals astgan ins era sittar da catscha bassa, naven dils 16 d'october tochen ils 30 da november. Nus vein denton ina partida asils da selvaschinas, aschia ch'igl ei buca prighel ch'els vegnien extirpai sch'ils catschadurs settan mintgaton in urlaun.

Ansiel-cavriel, Val da Tgauras.

Foto: Daniel Bundi, 28-5-2008

Urlaun.

Foto: Heinz Guler

Saver observar tals utschals en quei mund muntagnard ei bein zatgei fetg fascinont! Gie, l'ornitologia ha adina interessau mei zun fetg e quei gia da buob. Ferton che mes camerats mavan a fagend da sezuppar e da pigliar pil vitg entuorn, mavel jeu tut persuls cheu sisu il vitg che nus numnein Pigniu, ed observavel ils utschals. Cu miu bab ha fatg persenn quei, ha el regalau a mi in cudisch d'utschals, «DIE VÖGEL EUROPAS», da Peterson/Mountfort/Hollom. Da quel sun jeu staus tut incantaus ed hai passentau bia uras tut persuls cun emprender ils nums dils divers utschals e dad observar els e lur cunfar. Jeu vevel quella predilecziun pils utschals e quella hai jeu dil reminent aunc oz. Jeu vevel gia da buob la finamira d'emprender d'enconuscher tut ils utschals en nossa cuntrada, e perquei mavel jeu stediamein ad observar ils utschals.

Nus observein pia ils cotś e las gaglinas da draussa, ils urlauns, ils sprers ed ils tschéss ed era las tschuettas e lur cunfar viaden ella notg. Specialmein interessant eis ei d'observar co ils tschéss fan lur ignivs per cuar ora e trer si lur pign(s). Da present vein nus edisch pèrs che han lur ignivs en la Cadi. Era il tschéss barbet ch'ins ha repatriau en las Alps vein nus saviu observar meinsvart en nossas vals. In fetg bien liug per tals fuss la Val Frisal cun sias preits crap e bials cuvels.

Tut quellas observaziuns d'utschals che nus fagein tarmettein nus cun in program special agl observatori ornitologic «Vogelwarte» a Sempach. Aschia han els enzatgei da nus e nus survegnin, sche nus duvrein, indicaziuns ed informaziuns dad els, aschia che nus vein ina buna collaboraziun pil bien dalla caussa.

Duront la primavera ed igl atun tgirein nus ensemen cun ils catschadurs principalmein ils spazis d'unviern dallas selvaschinas. Quellas lavurs succedan il bia las sondas. Nus tgirein oravontut ils biotops, q.v.d. nus tagliein anavos las caglias e mirein ch'ei possi crescher suenter adina puspei fadetgnas giuvnas che portan buns brumbels che las selvaschinas maglian bugen. Ni che nus mirein ch'ils englars els uauls restien libers, vul dir, ch'els creschien buca en. Per ch'ei detti leu era empau pastg andant per las selvaschinas seghein nus quels e dustein sterpa e crappa etc. Era mises che vegnan buca duvrai e buca fatgs pli e ch'ein per part sil precint da crescher en runchein nus, derschin e dustein cagliam e mirein ch'ei detti vinavon pastg e loghens da campar per las selvaschinas. Aschia mirein nus ch'ellas anflien els aults quei ch'ellas drovan e vegnien buca memia stedi giu els vitgs. Cun quei engaschi san ils catschadurs era mussar ch'els buca mo settan las selvaschinas, mobein ch'els han era quitau che quel-

las possien prosperar en in bien ambient.

Qualas ein Vossas incumbensas duront la stad?

Damai che nus essan menziunai ella lescha da schurmetg da bulius e flora sco organ da survigilonza era per la raccolta da bulius, vein nus secapescha duront ils meins da stad dad ir a vilentar la glieud sco controlladers da bulius. Cheu schabegia ei lu meinsvart che nus confischein en ina sonda entuorn 150 kg bulius. Quellas controllas fagein nus per part ensemen cun la polizia cantunala. Las multas che nus stuein reparter per tal raccoltar senza mesira ein lu naturalmein considerablas. Ei dependa secapescha con da memia ch'ina persuna ha rimnau. Igl ei gia schabegiau che persunas cun special regl da rimnar bulius han stuiu pagar multas denter 200 e 500 frs. Meinsvart vein nus traplau rimnaders che havevan tochen 20 kg da memia enstagl dils dus kilos lubi. Ils quantums ch'ein da memia vegnan confiscai e vendi als hotels, ustrias ni era a privats.

In auter pensum ch'ei adossaus a nus ei la pesca. Nies uffeci senumna gie: «Uffeci da catscha e pesca». Cu in lag da fermada vegn svidaus, mein nus e prendein ora ils pèschs e mettein quels en in auter liug, nua ch'els han aua avunda. Era ils uals ellas vals lateralas survigilein nus e vein in egl aviert ch'ils pèschs stoppien buca pirir en quels per munconza d'aua. Plinavon mettein nus adina puspei ora pèschs giuvens el Rein, els uals ed els lags naturals ed artificials da nossa cuntrada. Quei fagein nus ensemen cun il guardiapesca, Roland Tomaschett da Trun. Ultra da quei fagein nus era controllas da pesca, quei vul dir nus controllein ils pescadurs ch'els setegnien vid lescha e prescripziuns.

Viers la fin dalla stad, cura ch'ils catschadurs entscheivan a survegnir febra, prendin nus giu examens da sittar dils candidats da catscha. Igl examen pils Sursilvans ei a Mustér/Sars. La teoria dils examens da catscha succeda la primavera precedenta en divers loghens da nies cantun. Tgi che vul far quel per romontsch sa far quel a Cuera cun in expert romontsch, tgi che vul far quel per talian fa quei a Roveredo.

Plinavon fagein nus era la controlla dallas buis che vegnan duvradas per ir a catscha. Quellas ston corrispunder alla segirtad prescreta e vegnan registradas e purtadas el cudischet persunal da catscha. Quei ch'ei da dir ei che nos catschadurs han il bia in pulit quet cun lur buis ed han bien quitau da quellas.

Nua van ils catschadurs per lur patentas da catscha?

Ils catschadurs vegnan tier nus per la patenta da catscha. Las patentas vendin

nus en divers loghens, numnadamein a Sedrun, Curaglia, Mustér, Sumvitg, Dardin ed ina pintga part tier mei a casa. La patenta da catsch'aulta cuosta per in indigen, pia per ina persuna che habitescha cheu e che paga cheu taglia, 690 frs. In burgheis svizzer ch'ei da present buca sesents en nossa cuntrada, che ha denton habitau cheu duront 10 onns, sa era ir a catscha cheu tier nus e survegn la patenta per 1327 frs. Ina persuna digl exteriur paga 13 271 frs. per la patenta da catscha aulta grischuna. Catschadurs che setegnan buc vid las obligaziuns finanzialas, p. ex. che han buca pagau il quen da taglia, san buca acquistar la patenta da catscha. Nus fagein la vendita da patentas da cuminonza. Il pensum da «polizia da catscha» ei naturalmein era adossaus a nus. Ils biars catschadurs han capientscha per quei pensum ed enqualin buc, mo ei sto esser, schiglioc vessen nus en buca ditg il dètg uorden.

S'audan lavurs d'administraziun era tier Vies pensum?

Secapescha ch'ei va era en nies mistregn buca senza in bienton lavur d'administraziun. Nus vein da far bia giudicaziuns pertuccont las consequenzas che sedessen, sch'enzatgei vegness baghegiau sin territori ch'ei d'impurtonza per las selvaschinas. Plinavon seradunein nus mitg'onn cun ils responsabels per la planisaziun dalla catscha en nies cantun per dis d'evaluaziun, nua che nus targein bilanza, schebein il quantum selvaschinas ch'ei vegnius daus libers da sittar ei staus giustificaus e contonschius ni sch'ei drova correcturas en in ni l'auter daquels risguards. Quels dis d'evaluaziun e da scolaziun han liug mintg'onn duront ina jamna l'entschatta fevrer a Maiavilla en il center da scolaziun pigl uaul. El decuors digl onn dat ei sis ulteriurs schinumnai rapports ni dis da scolaziun che cuozan in tochen dus dis. A caschun d'in tal la fin october vegn p. ex. era fixau nua, cu e contas tscharvas e cons cavreuls che ston ni astgan vegnir sittai duront la catscha speciala.

Co ei la bilanza dalla catscha aulta 2010 curdada ora en cumparegliaziun cun la planisaziun dil diember d'animals che duevan vegnir sittai?

La primavera 2010 ein vegnidas dumbradas en la Cadi 794 tscharvas. 371 han ins protocolau en Sursassiala (areal 1.1) e 423 sin il territori da Sutsassiala (areal 1.2). Ensiviars han ins quintau ina cefra stgira da 25 % ed engiuviars da 20 %. La cefra stgira ei tscharvas ch'ins ha buca viu duront la taxaziun. Aschia ei vegniu quintau cun ina populaziun da 1014 tscharvas che vivan la primavera en la Cadi. Plinavon havein nus risguar-

Planisaziun dalla catscha da tscharvas
district da catscha I Rein Anteriur
calculaziun cun cefra stgira 2010

Areal da catscha district I	Resultat dalla taxaziun da notg		Populaziun da primavera calculada diember (naschientschas) 39%	Rata dalla populaziun nova (naschientschas) 39%	Populaziun d'atun calculada	Sperdita calculada 4,3% dalla populaziun d'atun	Augment dalla populaziun
	diember	cefra stgira en %					
1.1	371	25%	495	193	688	30	163
1.2	423	20%	529	206	735	32	174
Total	**794**		**1024**	**399**	**1423**	**62**	**337**

Planisaziun dalla catscha da tscharvas
district da catscha I Rein Anteriur
Plan da sittar 2010

Areal da catscha district I	media dallas tscharvas sittadas 1987–2009	previu da sittar 2010		cumpareglіazlun cun 2009			
		total	tscharvas femininas	plan	tscharvas sittadas total	tscharvas femininas	sittada qualitativa
1.1	148	160	80	160	131	57	–23
1.2	157	160	80	160	109	51	–29
Total	**305**	**320**	**160**	**320**	**240**	**108**	**–52**

dau 399 naschientschas, quei vul dir vadials tscharva che neschan. Pia seresulta igl atun ina populaziun da 1423 tscharvas en la Cadi. Sch'ins subtrahescha 4,3% sperdita, 62 vadials dallas 399 naschientschas, dat quei in carschament dalla populaziun da 337 tscharvas.

Sin fundament dalla calculaziun cun in augment da 337 tscharvas per igl onn 2010 en la Cadi ei vegniu planisau da sittar duront la catscha 320 tocs. Da quellas 320 tscharvas ston 160 esser da schlatteina feminina. Sch'ins cumpareglia quei cun igl onn 2009, ei quei 80 tscharvas dapli. Suenter in fetg stregn unviern 2008/09, duront il qual 398 tscharvas ein idas alla malura, han ins sapientivamein fatg igl onn 2009 in plan fetg bass cun 240 tscharvas. Cun in manco da 52 tscharvas han ins era buca vuliu ademplir quel per tut prezi.

Tscharvas sittadas en il district da catscha I naven digl 1. da zercladur 2010

Stan: 31-12-2010

	Total	animals masculins			animals feminins			relaziun denter las schlatteinas	
		taurs	iontschets	vadials	vaccas	stiarlas	vadialas	tuttas	1 onn +
tscharvas sittadas dils guardiaselvaschinas per prevegnir donns naven digl 1-06-2010 tochen 31-08-2010	0								
Preda catscha aulta	**283**	**123**	**26**	**5**	**59**	**63**	**7**	**1:0.84**	**1:0.82**
naven digl 1-09-2010 tochen 11-09-2010 e naven dils 20-09-2010 tochen 28-09-2010 tscharvas cun blessuras da siet tscharvas sittadas dils guardiaselvaschinas naven digl 1-09-2010 tochen 19-10-2010	0								
Preda catscha supplementara	**43**			**15**	**11**	**1**	**16**	**1:1.80**	
20/21/27 e 28-11-2010 tscharvas cun blessuras da siet e tscharvas sittadas dils guardiaselvaschinas per ademplir il plan previu naven dils 20-10-2010	2			1			1	1:1.00	
Total	**328**	**123**	**26**	**21**	**70**	**64**	**24**	**1:0.93**	**1:0.90**

Duront igl onn 2010 ein vegnidas sittadas 328 tscharvas en la Cadi. 283 duront la catsch'aulta e 45 ni 13,5% che vegnan quintadas tier la catscha d'atun respectiv catscha supplementara. Cun 328 tscharvas ei il plan che preveva da sittar 320 vegnius sursittaus per 8 tocs. Dumbran ins denton ensemen las tscharvas femininas vegnan ins sin 158, pia in manco da duas tscharvas. Tenor miu manegiar in excellent resultat.

Sin quella tabella figureschan tuttas selvaschinas d'ungla ch'ein vegnidas sittadas 2010 duront la catsch'aulta, la catscha da capricorns sco era el decuors dalla catscha supplementara sin tscharvas e cavreuls sin il territori dalla Cadi. Tut ensemen 721 selvaschinas. Da quellas havein nus pesau e mesirau frestgas, quei vul dir en pial, 685 tocs ni 95% duront la catscha. Dallas ulteriuras 36 han ils catschadurs stuiu presentar la trofea eni la missiala per examinaziun suenter la catscha. Ils meins d'atun ein fetg intensivs quei ch'appartegn la lavur. Dis per part da 15 uras da lavur ed aunc dapli ein la realitad. Mintga guardiaselvaschina presta duront il meins da settember entuorn 350 uras da lavur.

Dat ei momentan problems pli specials el district da catscha I, Rein Anteriur?

Selvaschinas sittadas en il district da catscha I, Rein Anteriur (Cadi) onn 2010

Territoris da survigilonza respectiv da vischnaunca	Tscharvas sittadas da catscha aulta m.	Tscharvas sittadas da catscha aulta f.	Tscharvas sittadas da catscha d'atun m.	Tscharvas sittadas da catscha d'atun f.	Cavreuls sittai da catscha aulta m.	Cavreuls sittai da catscha aulta f.	Cavreuls sittai da catscha d'atun m.	Cavreuls sittai da catscha d'atun f.	Camutschs sittai da catscha aulta m.	Camutschs sittai da catscha aulta f.	Capricorns sittai da catscha da capricorns m.	Capricorns sittai da catscha da capricorns f.
1 Tujetsch	16	18	2	3	16	10	2	3	11	14	5	4
2 Medel/Lucmagn	28	18	4	7	5	5	1		40	43	4	4
3 Disentis/Mustér	31	19	5	6	18	7			17	16	1	1
4 Sumvitg	40	30	5	8	6	8			25	25		1
5 Trun	18	20		3	8	4			19	13	1	1
Schlans	3	6			3	2			4	3		
Breil/Brigels	18	18		2	10	8			10	8	4	3
selvaschinas sittadas tenor schlatteina	154	129	16	29	66	44	3	3	126	122	15	14
selvaschinas sittadas total	283		45		110		6					
Total district I	328				116				248		29	
relaziun denter las schlatteinas dallas selvaschinas sittadas	rs 1:0.93				rs 1:0.68				rs 1:0.97		rs 1:0.93	

Gie, dapresent, quei vul dir la fin da december 2010 vein nus giu da cumbatter cun la tschoccadad dils capricorns en Tujetsch. Leu vein nus dacuort stuiu sittar treis bucs ch'eran i tschocs alla malura. Animals ch'ein malsauns stuein nus naturalmein era sittar. Quels cadavers schein nus, sch'els ein buca damaneivel da habitadis e dall'aua, tenor pusseivladad denter la crappa. En buca ditg vegnan las uolps, ils tgapers, ils tschéss ed eventualmein il tschéss barbet e beinspert ei nuot pli dentuorn. Lu pretendan las marcaziuns dils asils da selvaschinas e las zonas da ruaus pulit bia attenziun. Ellas dattan in bienton lavur entochen ch'ellas ein signadas dapertut adequat. Plinavon mettein nus era tscheu e leu tablas cun avis specials pils viandonts e turists pertuccont il risguard ch'els duessen prender viers ils animals selvadis e lur zonas da schurmetg. Quei dat tut lavur.

Meinsvart dat ei donns da selvaschinas, seigi quei tascharvas, tais ni fiergnas en ils plantius sco era tgapers che nus stu-

ein cussegliar tgei far per prevegnir donns e disturbis. Denton savein nus propi dir ch'ils purs ein cheu tier nus aunc fetg generus viers ils animals selvadis. Tais che fan tut sutsu cun scavar ora ils cos pils praus ed orts dat ei mintgaton buc autra letga che sittar enqualin per ch'ei detti ruaus.

Quitaus fan magari era las selvaschinas, oravontut las tscharvas che han cattau adagur ils composts els orts e curtgins. Damai che quels ein mo darar cuvretgs cun in uvierchel che la selvaschina sa buca dustar, carmalan quels ellas da maniera ch'ellas fan stediamein viseta era en nos vitgs e vegnan aschia pli e pli dumiastias. Quei ei buca in bien svilup. Atgnamein stuess mintga deposit da compost propi esser cuvretgs aschia che las tscharvas vegnan buca da dustar igl uvierchel, schiglioc ston ins buca smarvegliar da lur visetas regularas buca mo els composts, mobein era els orts sper casa. Ins auda savens che pli baul deva ei buca da quei. Cun raschun, avon 100 onns eran las tscharvas ragischadas ora

In tschéss giuven en siu igniv. Sper el sesanflan restonzas d'ina lieur grischa, d'ina muntaniala e d'in iev marsch, Val Nalps, 19-06-2008.

Foto: Werner Degonda

el Grischun e las lavadiras vegnevan buca dismessas en curtgin sin in migliac e compostadas.
Ina biala caussa ei per mei era il pensum d'observaziun dil tschéss e la lavur da statistica da quella populaziun enteifer igl entir cantun Grischun ch'jeu fetschel per mauns pigl uffeci da catscha e pesca. Momentan ein 113 pèrs da tschéss enconuschents als guardiaselvaschinas dil Grischun. Da quels ein 27 pèrs vegni eligi ora e vegnan observai intensivamein. Tenor peda e pusseivladad mein nus era a marcar tschéss giuvens. Quei fagein nus cun consentiment digl observatori ornitologic «Vogelwarte» a Sempach.

Tgei sistem da lavur haveis Vus cun tut quellas incumbensas?
Il guardiaselvaschina vegn clamaus da tuttas uras sch'ei schabegia enzatgei cun in animal selvadi, p. ex. sch'ina tscharva ni in cavriel vegn tschaffaus enten traversar la via dad in auto. Ni sch'enzatgi vesa in animal selvadi malsaun.
Nus luvrein diesch uras a di. Meinsvart dat ei dis cun dapli uras e magari era da quels cun zatgei pli pauc. Ils meins dil davos quartal digl onn ein sco gia menziunau fetg intensivs. Las uras da lavur ein da purtar en ina tabella. Mes conluvrers han il medem sistem e ston far lur plan da lavur e render quen dil prestau tenor quel. Els han da far lur pensum da lavur tenor ils procents dalla plazza ch'els han.

Ha la lavur dil guardiaselvaschina survegniu ils davos onns aunc incumbensas novas?
Gie, cun la lescha da catscha nova van las puniziuns da catscha era sur nies uffeci. Sch'in catschadur ha pia sittau ina selvaschina ch'el vess buca astgau, sto el vegnir cun ella tier nus. Nus registrein lu ella, tenor la procedura da castitg disciplinar, il catschadur paga il castitg stipulaus persuenter e la caussa ei finida. Ei dat pia buca pli in cass penal che vegneva pli baul tractaus dil mistral. Il catschadur vegn era buca registraus enzanua sco enzatgi che ha fatg in malfatg.

Tgei fa ils pli gronds quitaus a Vus?
Ch'il spazi da viver dils animals selvadis vegn mintg'onn pli e pli pigns fa a mi propi quitaus. Las purschidas dil sport vegnan dad onn tier onn pli e pli differentas e numerusas ed ei dat strusch in liug pli nua ch'ei dat propi negins disturbis. Seigi quei giun plaun ni ell'aria. P. ex. quels che van cun gianellas crusch e traviers tras uauls e disturban e spuentan las selvaschinas ch'ellas vegnan spossadas dallas reservas. Sche quei schabegia adina puspei ei meinsvart la mort digl animal selvadi la consequenza. Denton fan era quels che van ad

encurir corns cura ch'ils taurs tscharva bettan giu quels fastedis als guardiaselvaschinas. Quei succeda numnadamein lu, cura che las selvaschinas han tut tenor unviern duvrau si tuttas reservas. Ils pli biars che tschercan corna ein catschadurs, che stuessen saver tgei ortgadad ch'els fan visavi igl animal selvadi. Denter quels sesanflan per part era quels che tschentan en damonda tut quei che stat en connex cun la planisaziun da catscha.

Con savens daventan selvaschinas unfrendas dil traffic?
Quei schabegia aunc meinsvart, cunzun viaden egl atun cura ch'ei vegn baul stgir. La persuna che va cugl auto ed ha in tal discletg astga buca ir giu dil plaz avon ch'il guardiacatscha ei staus el liug per saver constatar la confruntaziun. En cass ch'igl animal ei aunc vegnius da scappar giu dil plaz sto il guardiacatscha saver prender si il meglier pusseivel ils fastitgs per encurir el e saver sittar el, buca ch'igl animal blessau stuessi pitir aunc ditg. Il meglier ei da telefonar immediat alla nr. 117. Quei ei la numera dalla polizia. Quella dat lu vinavon quei clom al guardiacatscha responsabel.

Tgei ei quei che fa a Vus il pli grond plascher en Vossa clamada?
Las observaziuns dils animals giuvens duront la primavera, principalmein su-

Tschéss-barbet «Sardona» en Tujetsch, Val Strem, ils 11 d'october 2010, accumpignaus da dus corvs.

Foto: Gabriel Monn

enter in stregn unviern. «Has ti gia viu anseuls?» «Gie, jeu hai viu tscheidi in!» Aschia tuna ei lu denter nus guardiaselvaschinas.
Sch'jeu tuornel a casa dad ina tura, p. ex. ord Val Sumvitg, ed hai viu duront quella tuttas sorts d'animals d'ungla, quei vul dir tscharvas, cavreuls, camutschs e capricorns sco era ina partida sorts utschals, lu ei quei per mei in di da cumpleina satisfacziun, tonpli sche las selvaschinas ein saunas e tafras.

E tals dis giavischel jeu a Vus, preziau signur Degonda aunc biars, biars! Cordial engraziament per Vossas explicaziuns e bien success en tut Vossas interpresas en favur dils animals e da nossa biala natira.